

речення, сприяє розвитку сенсомоторних навичок, вміння вирішувати проблеми та логічно мислити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лікування мовних та мовленнєвих розладів у дітей. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK356271/> (дата звернення: 26.10.2024).
2. Шеремет М. К. Логопедія : підручник. 3-тє вид., переробл. та допов. Київ : Видавничий дїм "Слово", 2014. 672 с.
3. Безье Ф. Мнемотехніка в початковій школі. Освіта. 2016. 60 с. HAL id: <https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-01387738v1>.
4. Мистецтво пам'яті: мнемотехніка. URL: <https://nesslabs.com/mnemonics> (дата звернення: 27.10.2024).
5. Погана пам'ять чи просто розсіяність? 5 порад для кращого запам'ятовування для дітей. URL: <https://www.hello-merlin.com/2024/05/06/5-astuces-de-memorisation-pour-les-enfants> (дата звернення: 28.10.2024).
6. Селф О. Вплив музичної мнемотехніки на навчання та пригадування дітей дошкільного віку з вадами розвитку. URL: <https://mountainscholar.org/items/74a4c746-b6c8-4ce3-9933-b8a18935dc63> (дата звернення: 28.10.2024).

Хомик Тетяна Василівна

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Тичина Катерина Олександрівна

кандидат психологічних наук,

старший викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Селюк Марія Максимівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня освіти

спеціальності 016 Спеціальна освіта освітньої програми Логопедія

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

НОМІНАТИВНИЙ СЛОВНИК ІМЕННИКІВ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ : ОСОБЛИВОСТІ СФОРМОВАНОСТІ ПРИ МОВЛЕННЄВИХ ТРУДНОЩАХ

Вивчення формування номінативного словника іменників у дітей молодшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами є важливим аспектом розвитку мовленнєвої компетенції. На цьому етапі в дітей закладаються основи для вміння називати предмети, явища та дії, що є необхідними для подальшого формування комунікативних навичок. Особлива увага до розвитку номінативного словника необхідна для дітей з мовленнєвими труднощами, адже своєчасне збагачення лексичного запасу сприяє не лише полегшенню засвоєння мовних структур, а й розвитку загальної комунікативної компетенції.

У молодшому дошкільному віці відбувається активне накопичення лексичних одиниць, представлених іменниками, що позначають конкретні об'єкти, як-от одяг, меблі, тварини тощо. Номінативний словник поступово структурується і розподіляється за змістовними категоріями, що дозволяє дитині організовувати свій досвід і пізнавати світ. Згідно з дослідженнями А. Богуш, Н. Гавриш та ін., основними завданнями мовленнєвого розвитку на цьому етапі є не тільки загальне накопичення лексики, а й

збагачення імпресивного (пасивного) словника іменників та формування експресивного (активного) словника, що дозволяє дітям не лише розуміти, але й самостійно використовувати назви предметів у власному мовленні. Такий розвиток номінативного словника стає фундаментом для формування навичок спонтанного мовлення і побудови простих висловлювань [2].

Формування дитячого словника є тривалим і складним процесом, що охоплює як кількісне накопичення слів, так і засвоєння їх соціально значущих значень, а також розвиток умінь використовувати ці слова в конкретних ситуаціях спілкування [1]. Дослідники (А. Богуш, Н. Гавриш, В. Гербова, С. Карпова, Н. Монке, Ю. Рібцун, Л. Трофименко, В. Харченко, С. Цейтлін та ін.) зазначають, що діти четвертого року життя особливо чутливі до звукових, смислових і граматичних аспектів слів, і вважають, що в цей час закладаються основи метамовного розвитку. Процес формування номінативного словника у дітей є поетапним. На початку нові слова потрапляють до імпресивного словника, де діти розпізнають їх у мовленні дорослих. Згодом слова переходять до експресивного словника, коли дитина починає активно використовувати їх у власному мовленні [2; 5; 7].

Формування номінативного словника іменників у дітей молодшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами є складним і багатограним процесом, що вимагає уваги до специфіки їх мовленнєвого розвитку. Згідно з результатами досліджень (Н. Бабич, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Лопатинська, К. Луцько, Н. Манько, Н. Пахомова, Ю. Рібцун, Є. Соботович, Л. Трофименко, Т. Хомик та ін.), діти цієї вікової групи часто мають значні труднощі у засвоєнні мовних конструкцій, що призводить до порушень у формуванні як імпресивного, так і експресивного словника. Як зазначають дослідники, у дітей з мовленнєвими труднощами спостерігаються дефіцити в активному використанні слів, що, в свою чергу, негативно впливає на їхню здатність до комунікації [5; 6; 7; 8].

Дослідження показали, що у таких дітей номінативний словник часто обмежується кількома десятками слів, при цьому в активному словнику може бути від 5 до 27 слів. Це обмеження значно ускладнює їхню здатність до адекватного вираження думок і емоцій, оскільки діти не здатні в повній мірі використовувати словесний потенціал для формулювання висловлювань. Більш того, труднощі в засвоєнні нових слів і їх значень супроводжуються зниженням продуктивності пам'яті, що безпосередньо впливає на їхнє загальне пізнання і розвиток мовленнєвих навичок (І. Мартиненко, Ю. Рібцун, Т. Сак, Є. Соботович та ін.) [5; 7].

Важливим аспектом є також той факт, що діти з мовленнєвими труднощами демонструють порушення в структурі висловлювань, такі як нерегулярність у використанні граматичних форм, недостатню зв'язність викладу та знижену інформативність. Дослідження К. Беробенець, Н. Манько, І. Марченко, М. Шеремет та ін. підтверджують, що у їхньому мовленні виявляються паузи, повтори, пропуски слів, що ускладнює розуміння з боку слухача. Ці характеристики не лише свідчать про мовленнєві труднощі, але й підкреслюють важливість своєчасної корекції, що має включати систематичну роботу з розширення лексичного запасу та вдосконалення комунікативних навичок [5; 6; 7; 8].

Означені труднощі підтверджуються результатами проведеного емпіричного дослідження особливостей сформованості номінативного словника іменників у дітей молодшого дошкільного віку із мовленнєвими труднощами. Зміст дослідження полягав у з'ясуванні особливостей сформованості імпресивного (завдання, у яких дитина має вказати на картинку, на якій зображений названий предмет) та експресивного (дитина має назвати предмет, який зображений на картинці) словників. Обстеження, яке охоплювало дослідження конкретних іменників, зокрема назви тварин, рослин, іграшок, предметів побуту, а також явищ природи, було побудоване відповідно до програмових завдань зі словникової роботи у другій молодшій групі (відповідно до

змісту освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина», 2016) [4]. Діагностичні завдання також охоплювали форми (квадрат, коло, трикутник), назви частин тіла та частин предметів, а також узагальнюючі слова (іграшки, їжа, тварини, рослини) (Т. Андрєєва, А. Богуш, С. Дем'яненко, Н. Манько, І. Марченко, Ю. Рібцун та ін.) [2; 3; 5; 6; 7].

Отже, результати виконання серії завдань, які спрямовані на визначення стану сформованості імпресивного словника представлено на Рис. 1. Вони засвідчують, що у молодших дошкільників із мовленнєвими труднощами імпресивний словник сформований переважно на середньому (50%) та низькому (20%) рівнях. І лише 30% цієї категорії дітей продемонструвало високий рівень. Водночас, у дітей з типовим мовленнєвим розвитком цей показник є значно вищим та знаходиться на високому (70%) та середньому (30%) рівнях.

Отримані дані, які продемонстровано в обмеженні імпресивного словника, свідчать про те, що існує значна різниця у сформованості пасивного словника у дітей з мовленнєвими труднощами в порівнянні з їхніми однолітками з типовим мовленнєвим розвитком. Діти з мовленнєвими порушеннями продемонстрували труднощі при виконанні завдань на вказування конкретних іменників, що стосується назв тварин, рослин, іграшок, предметів побуту та явищ природи. Наприклад, при вказуванні на тварин деякі діти плутали «коза» і «корова». При вказуванні на предмети побуту вони часто замінювали «виделка» на «ложка»

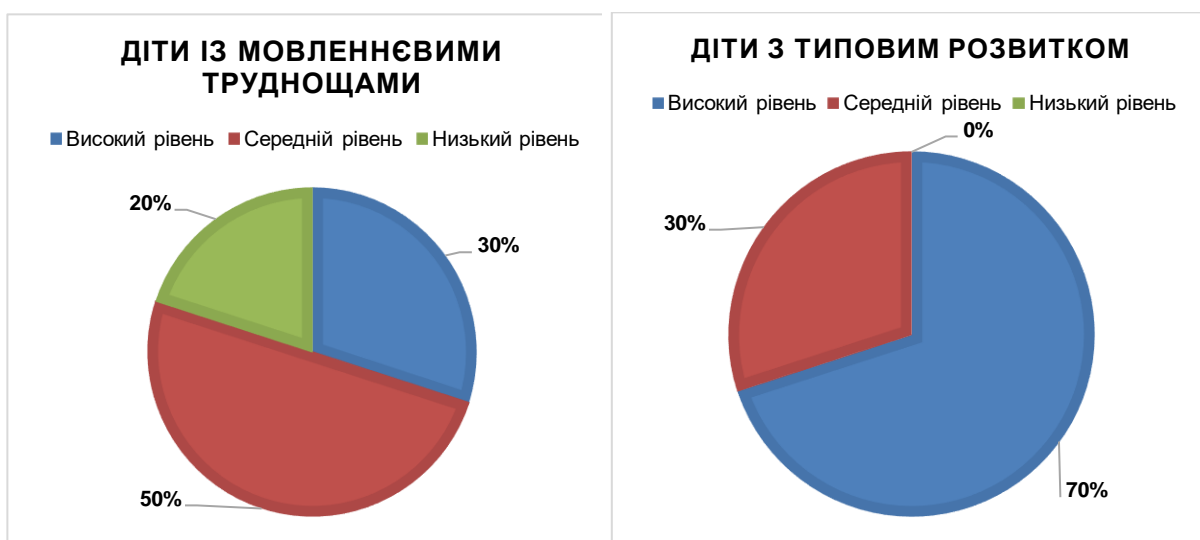

Рис. 1. Стан сформованості імпресивного словника у дітей молодшого дошкільного віку (у % співвідношенні)

або навпаки. Це свідчить про обмеження в їхньому пасивному словнику та труднощі в усвідомленні відмінностей між схожими поняттями. Діти з мовленнєвими труднощами також мали проблеми з ідентифікацією узагальнюючих слів, а саме часто плутали свійських тварин з дикими. Так, ці діти справлялися з більшістю завдань, проте потребували навідних запитань для підтвердження своїх відповідей. Наприклад, при вказуванні на власні частини тіла або частини тіла ляльки діти з мовленнєвими труднощами мали труднощі з вказуванням на «палець», часто вказуючи на всю руку. Деякі діти хаотично показували власні частини тіла та на ляльці, що свідчить про їхню невпевненість у правильній ідентифікації специфічних частин тіла. Це вказує на обмеження у їхньому пасивному словнику та труднощі в усвідомленні структури тіла на відміну від дітей із типовим розвитком. Це підкреслює потребу в подальшій підтримці та розвитку імпресивного словника у дітей з мовленнєвими труднощами, щоб покращити їхню комунікативну компетенцію.

Результати виконання серії завдань, які спрямовані на визначення стану сформованості експресивного номінативного словника у дітей молодшого дошкільного віку було встановлено, що у дітей із мовленнєвими труднощами він сформований переважно на низькому (50%) та середньому (30%) рівнях. Лише 20% засвідчили високий рівень сформованості означеного словника. Водночас, у однолітків з типовим мовленнєвим розвитком цей показник є вищим та знаходиться на середньому (30%) і високому (50%) рівнях (див. Рис. 2.).

Отримані дані, представлені на Рис. 2, свідчать про значну різницю у сформованості активного словника у дітей з мовленнєвими труднощами в порівнянні з їхніми однолітками з типовим мовленнєвим розвитком. У процесі виконання діагностичних завдань, які охоплювали конкретні іменники, такі як назви тварин, рослин, іграшок, предметів побуту, явищ природи, а також форми (квадрат, коло, трикутник), діти з мовленнєвими порушеннями виявили серйозні труднощі у називанні предметів. Зокрема, при називанні тварин діти плутали такі терміни, як «коза» і «корова», а також «кішка» і «собака», що свідчить про обмеження у їхньому словниковому запасі. Коли йшлося про рослини, діти не завжди могли правильно назвати «дерево» та «кущ», часто вказуючи на один і той же об'єкт. Під час виконання завдань, що стосувалися предметів побуту, діти часто замінювали слова: «виделка» могли помилково назвати «ложкою» і навпаки.

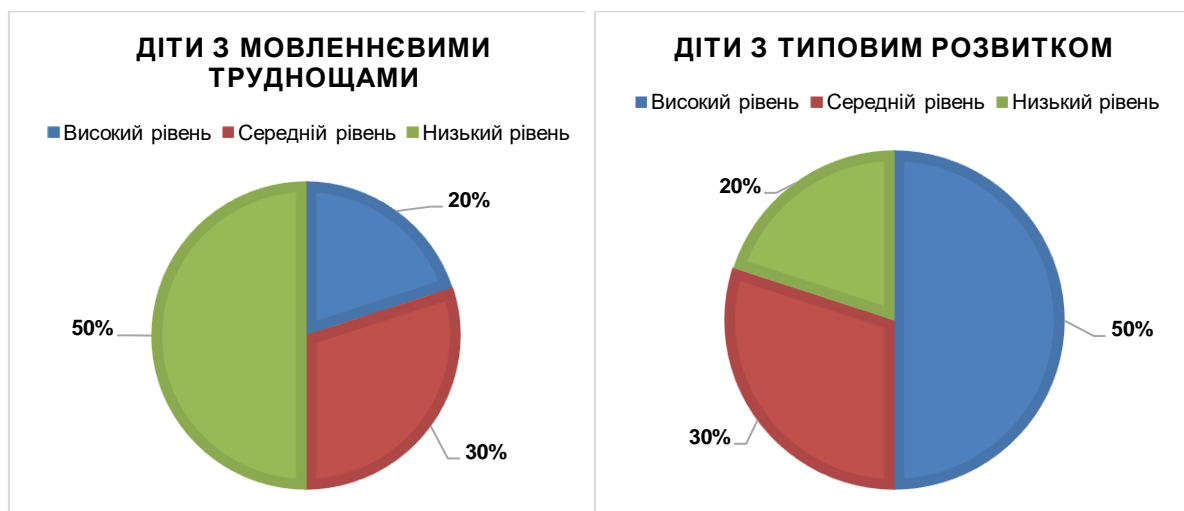

Рис. 2. Стан сформованості експресивного номінативного словника у дітей молодшого дошкільного віку (у % співвідношенні)

Також були помічені труднощі з вказуванням на явища природи, де діти не могли ідентифікувати терміни «сніг» і «дощ», плутаючи їх. При виконанні завдань на називання узагальнюючих слів, таких як «іграшки», «їжа», «тварини» і «рослини», діти часто помилялися в ідентифікації та не могли їх чітко відокремити. При виконанні завдань, що стосувалися назв частин тіла, діти з мовленнєвими труднощами стикалися з труднощами у називанні специфічних частин, таких як «палець», часто вказуючи на всю руку, що свідчить про невпевненість у правильній ідентифікації. Також спостерігалися проблеми з формами, де діти могли плутати назви, такі як «квадрат» і «трикутник», демонструючи недостатність у розумінні геометричних понять.

Таким чином, виявлено, що хоча у дітей із мовленнєвими труднощами було виявлено нижчий рівень розвитку пасивного словника у порівнянні з їх однолітками з типовим мовленнєвим розвитком, все ж можна стверджувати, що імпресивний (пасивний) номінативний словник даної категорії дошкільників розвинений набагато краще, ніж експресивний. Відповідно, його обсяг наближений до вікової норми.

Отже, результати дослідження підтверджують, що експресивний словник молодших дітей із мовленнєвими труднощами розвивається повільніше, ніж у їхніх однолітків з типовим мовленнєвим розвитком, та має свої специфічні особливості. Це стосується як експресивної, так і імпресивної лексики. Діти мали проблеми з називанням конкретних іменників, плутали назви тварин, предметів побуту та узагальнюючі терміни. Це свідчить про необхідність спеціалізованої підтримки для покращення їхнього словникового запасу і розвитку комунікативних навичок, оскільки їхній активний словник залишається обмеженим. Це вказує на потребу в додатковій спеціалізованій підтримці для покращення словникового запасу та розвитку комунікативних навичок у цієї категорії дітей.

Загалом, результати дослідження підтверджують, що діти з мовленнєвими труднощами потребують систематичного втручання для покращення як імпресивного, так і експресивного словника, щоб забезпечити їм адекватну комунікативну компетенцію. Це підкреслює необхідність розробки та впровадження спеціальних програм підтримки, які сприятимуть розвитку мовлення у дітей з мовленнєвими труднощами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богуш А. Моє довкілля: програма ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з довкіллям. К. : Шкільний світ, 2006. 109 с.
2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник. Київ: Вища школа, 2019. 542 с.
3. Дем'яненко С., Андреева Т. Сучасний підхід до лексико-мовленнєвого розвитку дітей молодшого дошкільного віку в дошкільлі. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2022. Вип. 58. Том 1. С. 282-289
4. Дитина : освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту: В. О. Огнев'юк ; авт. кол. Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білокаленко [та ін.]; наук. ред.. Г. В. Беленька, М. А. Машовець ; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
5. Логопедія : підручник / За ред. М.К. Шеремет. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2020. 776 с.
6. Манько Н. В. Діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей раннього віку: наук.-метод. посіб. Київ: КНТ, 2019. 256 с.
7. Рібцун Ю. В. Дошкільнятко: корекційно-розвивальна та навчально-виховна робота з дітьми з загальним недорозвитком мовлення: навч. посіб. Київ: НАПНУ, 2021. 238 с.
8. Хомик Т. В., Беребенець К. І. Особливості сформованості лексичної складової мовлення у дітей трирічного віку із затримкою мовленнєвого розвитку. *Інноваційна педагогіка*, 2023. №66. С. 89-93.